

A PSZICHOTERÁPIA ÉS AZ ASZKÉZIS*

Aki másoknak próbálja ajánlani az aszkezist, annak előbb meg kell vizsgálnia, ő maga hogyan áll vele: szívesen és némi sikerrel él-e aszketikus életet? Én az orvos egyoldalú tapasztalatai alapján beszélek, aki a beteg, károsult étellel gyakran találkozik, mint az egészségessel. Hozzám a vallásos emberek, a hívó laikusok vagy papok is akkor jönnek el, ha zavaraik támadtak aszkézisükben vagy hivatásukban – többnyire különben saját hibájukon kívül.

A lelkiismeretvizsgálathoz Szent Ignác – akire még többször hivatkozom majd – egy egészen modern és rettenetes pszichológiai eszközt talált ki, mégpedig a kérdőívet. Szent Ignác és követői elsőként a legfontosabb kérdést teszik fel ezen a kérdőíven: „Megelégedetten él-e hivatása szerint?” Ezt a kérdést ma ki kell bővítenünk azzal, amire még Ignác nem gondolhatott, de ma igen fontos kérdés: „Megelégedetten él-e az egyházban?”

Aki erre a kérdésre egész szívvel, egyértelműen igent tud felelni, annak nem is kell tovább rám figyelnie, hiszen akkor a legszemélyesebb tapasztalatából és gyakorlatából tudja, mi az aszkézis; e tapasztalat, gyakorlat és bölcsesség nélkül ugyanis az ember nem válaszolhat igennel erre a kérdésre.

Megelégedett-e élete állapotával? Elégedetten él-e hivatásában? És elégedetten él-e az egyházban? A hozzám forduló keresztények az aszkézis terén többnyire arról panaszkodnak, hogy a belső imádság számukra csupán gyötrődés, amely semmi haszonnal nem jár, s ezért egyre inkább el is tűnik az életükből; hogy a lelkiismeretvizsgálat nem vezet sehová – éveken át ugyanazokkal a hibákkal és mulasztásokkal kell vádolniuk magukat, anélkül, hogy igazán megbánnák e hibákat vagy változtatnának rajtuk; hogy jó elhatározásaikat egyszerűen nem tudják megtartani, s ezért inkább nem is határoznak el semmit, mert olyan megalázó a meg nem tartott elhatározásokat naponta számba venni; hogy a szentségek vétele szokássá kópot. Az elégedetlenség azonban gyakran messze túlterjed az aszkézisen, s célba veszi az egyház egészét, az erkölcsöt, az egyházi döntéseket, elsősorban pedig a konkrét keresztény életre vonatkozó utasításokat, tehát mindazt, amit aszkézisnek nevezünk.

Ezeknek az elégedetlen embereknek többsége elveszítette a bizalmát a nekik ajánlott lelki magatartásformák és gyakorlatok tényleges hatékonyságában. Ehhez aztán további tünetek is járulhatnak: szorongások, kényszeres morgolódások, bizonytalanság, kedvetlenség, főleg azonban tartós vagy gyakran bekövetkező, bénító depresszió, resignáció, ellenállás mindazzal szemben, ami az egyházzal, a lelkiiséggel, a vallással kapcsolatos, végül általános életundor. Sokan külső tevékenységbe, az emberi kapcsolatok etikájába menekülnek belőle. De üresnek és kiegéttnek érzik magukat. Mások a liturgia túlhajtásában keresnek kiutat: mintha a kultusz objektív elvégzése már önmagában azonos volna az értelmes lelki étellel, holott ez nem így van. Az ilyesféle próbálkozások gyakran fájdalmas lelki elsivárosodással végződnek. Elhanyagolják a lelki életnek azokat a feladatait, amelyek a lélek fáradságos munkáját kívánják. Adódnak könnyen teljesíthető feladatok is, ezeket megtartják. Nyilvánvaló, hogy ebben a felfogásban a cölibátus gyakran elviselhetetlenné válik, akárcsak a szegénység, az engedelmesség.

* A német szerzetesiskolák 1984. évi konferenciáján, Würzburgban elhangzott előadás.

A pszichológus számára ezek a jelenségek közös gyökerre vezethetők vissza. Ha a tanácskérőkkel vagy akár a betegekkel végigvizsgáljuk életük történetét, akkor gyakran – nem mindig: mindez az esetek 30–90 százalékára érvényes – a betegségeknek, csalódásoknak és az elviselhetetlennek látszó gyanúsításoknak egész életükön végighúzódó láncolatára bukkanunk. S mindezek, ahogyan mondani szokás, Isten nevében zajlanak, vagyis a családban és az egyházban kapott vallásos neveléssel kapcsolatban. Ezért annyira keserűek ezek a tapasztalatok. A családban és a nevelés folyamatában, tehát az iskolában, az egyházban elszenvedett sérülések legfőbb jellemzője, hogy sohasem nyertek megbocsátást. A megbocsátás központi jelentőségét véleményem szerint a keresztények alábecsülik.

Egy-egy trauma feldolgozatlan marad, ha nem bocsátanak meg a sértőnek. Csak ilyenkor mérgez – lelki embereknél azonban ez igen gyakran bekövetkezik. A megbocsátás azért különösen nehéz, mert a sértő valamiképpen az egyházat és annak Urát, Krisztust és magát Istent képviseli. A keserűség és a bizalom elvesztése az egyházat terheli, hiszen a folyamat onnan indult el. Ezért annyira fontos Szent Pál apostol figyelmeztetése a kolosszeiekhez írt levélben: atyák, ne keserítsétek gyermekeiteket, nehogy bizalmatlanná (némelyek bátortalannak fordítják) váljanak. Atyák, ne keserítsétek, ne mérgezzétek, ingereljétek gyermekeiteket, nehogy bizalmatlanná vagy bátortalanná váljanak; a keserűség ugyanis megmérgezi az ember bizalmát, s a megmérgezett bizalom a bizalmatlanság formájában törvényszerűen a lélek sztrájkjához, sőt többnyire általános lelki sztrájkhoz vezet. A lélek összes erői, az értelem, akarát és fantázia beszüntetik a munkát, s apatikussá válnak. Ez pedig nagyon rossz, hiszen pszichológiai szemmel nézve: a tudatos keresztény, különösen a szerzetes és a pap, nem élhet jól az ilyen keserűségben, még annak részleges nyomaiban sem. Modernül kifejezve: nem őrizheti meg azonosságát, vagyis személyiségének egységét és egészségét, ha feladja vagy csökkenti a teljes azonosulást Jézus Krisztus egyházával és az egyház Urával.

Hozzá kell tennem: minden tiszteletem és részvétem azoké a félig vagy részben azonosult perem-keresztényeké – s ilyenek saját hibájukon kívül még papok és szerzetesek között is akadnak –, akik többé-kevésbé belekényszerültek ebbe a helyzetbe, s ez bekövetkezhet saját hibájukon kívül, sőt példás buzgóságuk ellenére is. Nem ritkán azonban többé vagy kevésbé maguk idézik elő, s ez pszichológiai síkon, kénytelen-kelletlen rosszul végződik.

Néhány hónappal ezelőtt megjelent egy könyvecske *A jó Isten mindent lát* címmel (kiadta: Dagmar Scherf). Megrendítő tudósításokat közöl olyan emberekről, akik az egyház sérültjei: a rossz keresztény nevelés áldozatainak tartják magukat, s itt elmondják szomorú élettörténetüket. Ezeket a híradásokat groteszk kivételeknek tarthatnánk, ha a mindennapos pszichoterápiái tapasztalat nem bizonyítaná, hogy az ilyen esetek egyáltalán nem ritkák, hanem a katolikus és protestáns nevelés néhány tipikus hibáját tárják fel.

A negatív típusjelenségek bemutatása azért nehéz, mert ma már többségük elvezítette aktualitását. Az ötvenes években F. X. Arnold és K. Rahner megbízásából írtam egy cikket a katolikus pasztorálteológia kézikönyvében ilyen címmel: *A katolikus kereszténység patológiája*. Ha ma újraolvasom ezt a tanulmányt, meg kell állapítanom, hogy sok minden ma is érvényes belőle, a megállapítások többsége fölött azonban eljárt az idő. Ami akkor tipikus volt, ma nem aktuális többé.

Az én nemzedékem még azon a sok groteszk elképzelést is tartalmazó, vulgáris erkölcszociológián nőtt fel, amely tudományosan nem volt elég átgondolt. 1925-ben, amikor elsőáldozásra készültem, az egyik hivatalos, egyházi jóváhagyással kiadott morális tankönyvben azt olvashattuk, hogy a lopás vétsége akkor

súlyos bűn, ha a tárgy értéke a három márkát meghaladja. Meglehetősen nehezünkre esett, hogy a 2,99 márkás értékhatárt pontosan megtartsuk, amikor egy áruházban, Berlinben egymással versengve csentünk el apró tárgyakat.

Szilárdan meg voltam gyöződve arról, hogy rosszul emlékszem arra, amit tanultam. Aztán utánaézttem egy olyan kiadásban, amely a harmincas évek közepén jelent meg, s mondhatom, hogy a pénz értékének csökkenése jelentősen növelte esélyeinket az üdvösségre: itt ugyanis azt olvastam, hogy a magántulajdon elleni vétségekben a súlyos bűn határa 30 és 40 марка között mozog. Ha azonban az ember apjától vagy anyjától lop, akkor ennél lényegesen magasabb is lehet, hiszen ez nem akkora hiba. A családi körben elkövetett lopás a másfélszerezés is elérheti a fenti összegnek, anélkül, hogy halálos bűn volna.

Ma könnyen mosolygunk ezeken a dolgokon. Valójában azonban a katolikus erkölcs tan fejlődésének, a benne meghúzódó évszázados pozitívizmusnak egészen súlyos problémája előtt állunk. Ma, legalábbis sok területen, ez már nem jelentős probléma. Helyébe a fordítottja lépett. A katolikus iskolákban és családokban a vallásos nevelés legfőbb problémájának ma azt a mélységes bizonytalanságot, a vélemények sokféleségét tartom, amely a gyermeket még az egyházban is körülveszi.

Aki aggályosokkal foglalkozik, azt is megtapasztalja, ez a pluralizmus milyen rémisztő a lelki vezetésben. Minden gyóntató másként vélekedik arról, mi a rossz, mit kell feltétlenül kerülnünk, mi súlyos bűn, mit kell meggyóznunk, s mit nem kell olyan félelmetesen komolyan vennünk, ahogyan ezt a korábbi nemzedékek tették, kivált persze a szexuális élet területén. A hitoktatók, keresztény nevelők sok dologban saját egyéni bizonytalanságukon túl a rájuk bízottaknak olyan masszív ellenállásába ütköznek, hogy gyakran alig mernek a katolikus dogmákkal vagy valamilyen némileg ortodox morállal előhozakodni. Nem gondolom, hogy csupán féltékenységből hagyják el az egyebet, hiszen többnyire igen bátor emberekről van szó. Gyakran azért bizonytalanodnak el az igehirdetésben, mert saját hitükben is bizonytalanságba ütköznek. A zsinat óta a magabiztos embereket gyakran éri el a kísértés, hogy önmaguk pápájává legyenek, s bőségesen felhasználják saját tévedhetetlenségüket. A féltékenyek és kevésbé magabiztosak így aztán attól szenvednek, hogy kihez is csatlakozzanak, melyik botcsinálta tanítót vagy vezetőt kövessék.

Sok katolikus keresztény és teológus csak egyik lábával áll benne az egyház hitében. Nem veszi észre, hogy a másikkal valami egyéni, maga gyártotta hitet vall, ahol saját szektájának feje és egyetlen tagja. Maga lesz végső bírója annak, mi az, ami erkölcsi törvényként kötelez, amit hinni kell, és mi nem az. Az egyházi tekintéllyel szemben keletkezett általános bizalmatlanság aztán természetesen kiterjed a hagyományos aszkézis minden tanítására és formájára is. Ráadásul még feljogosultnak is érezhetik magukat erre, mivel a hagyományos aszkézis néhány lényeges ponton eltért az alapvető keresztény emberképtől és az evangéliumtól. A bizonytalanság tehát nem megalapozatlan és nem csupán egyéni szélső következménye. A kialakult helyzet okait egyszerűen földeríthetjük. Azáltal ugyanis, hogy az egyház az I. Vatikáni zsinaton, több mint száz éve világosabban definiálta saját tévedhetetlenségének tényét, úgyszólván önkéntelenül kiterjesztette a tévedhetetlenség körét. Ez áldás és teher is egyszerre. Olyan áldás és teher, amelyet csak a II. Vatikáni zsinat mért föl a maga egészében.

A tévedhetetlenség dogmájának logikusan szükségszerű következménye ez a mondat: ami nem tévedhetetlen, az lehet téves. Ez a felfogás az elmúlt száz évben és különösen a II. Vatikáni zsinat nyomán túlságosan is elterjedt a hívők tudatában. Rendkívül fontos, hogy a túlzásokat lenyírbáljuk, s újra helyes és igaz

viszonyt alakítsunk ki az egyházzal. Az egyenes állás, a járáshoz hasonlóan, folytonos egyensúlyozást kíván. Aki nem tartja folytonos és érzékeny egyensúlyban magát, az elesik. Az történt itt is. Mert fontos ugyan tudnunk, hogy az egyháznak is lehetnek tévedései, ebből azonban könnyen kialakulhat az a hajlam, hogy mindent és főleg ott tévedést szimatoljunk, ahol a tanításnak vagy az erkölcsnek bármely kis részecskéje számunkra kellemetlen.

Az erre való kísértés igen nagy, hiszen ezen az úton sok előfutár útítársunk akadhat. Ez a legkisebb ellenállás és a legnagyobb konformizmus útja. Tény az is, hogy néha nemcsak megengedett, hanem kikerülhetetlen is a lojális szembehelyezkedés egyes egyházi megnyilvánulásokkal szemben. Az egyensúly megőrzésének feladata mindig ott kezdődik, ahol a jószándékú, a problémák terhét magára vállaló értelem a legjobb szándék mellett sem lát lehetőséget az egyetértésre. Ez nem modernizmus, utánaolvashatunk az egyháztörténetben, az engedelmisséget legnyomatékosabban sürgető dokumentumban, Szent Ignácnak az engedelmségről írt levelében. Az engedelmség határa itt is az egyetértés belső lehetősége, s ez az értelemnek rendelkezésére áll. Ahol megszűnik, ott az engedelmség véget ér. Erre persze az ember csak akkor hivatkozhat, ha a legjobb szándékkal, türelmes és lojális fáradozással törekedett rá, hogy megértse azt, ami annyira idegen tőle.

Az aszkézissel szemben azonban nemcsak a zsinat óta támadt kritika. Megtaláljuk olyan kiemelkedő szentnél is, mint Kis Szent Teréz, mindig a rá jellemző szerény és gyermekes formában, de egészen határozottan. Megvallja, hogy némelyik lelki író – mit nem adnánk érte, ha tudnánk, kikre gondol! – gyakran kiszáritja a szívét, megzavarja a fejét, és hamar kifárasztja a lelkét. Azt sem tartom lehetetlennek, hogy ez a megjegyzés még rendjének csodálatos alapítójára, Nagy Szent Terézre is vonatkozhat, nem is szólva a jámbor könyveknek arról a kusza halmazáról, amelyet a század végén egy kármelita apácának el kellett olvasnia.

Tudományos alapokra épített s belülről induló finom kritikát találunk már a század elején Henri Bremond hatalmas, a lelkiség történetéről szóló tizenegy kötetes munkájában. A szerző polémikusan és igaztalanul fordul szembe egykori rendjének alapítójával, Szent Ignáccal. Ellenvéleményeket, csodálatos ellenvéleményeket gyűjt össze vele szemben, kártékony aszkézissel vádolva őt. Valójában azonban egyáltalán nem Ignácot éri a támadása, hanem Szent Ignác lelkiségének jellegzetes félremagyarázásait, elsősorban a 19. századi jezsuita lelkiség szűkös és száraz racionalizmusát.

Az első világháború után ismét egy jezsuita, a prágai pszichológia professzor, Johannes Lindworski hívta fel nyomatékosan a figyelmet az ilyen hibás fejlődésekre *Az aszkézis pszichológiája* című, ma is olvasmányos kis könyvecskéjében. (Még jobb *Az akarat iskolája* című könyve.) A második világháború után elsősorban a *Geist und Leben* című folyóirat járt az ő nyomában; majd a hatalmas, tizenegy kötetre tervezett francia lexikon a lelkiségről (amely még mindig csak az O betűnél tart) hívta fel „jámborsági gyakorlatok” címszó alatt erre a figyelmet. Éppen ezzel a címszóval jutunk azonban csöbörből vödörbe, ha polémikusan, lelkicsinylő értelemben használjuk – s a szónak ma ilyen jelentés jutott –, mivel az aszkézis lényegét érinti. Az aszkézis ugyanis végeredményben gyakorlatot, tréninget jelent, és gyakorlat nélkül nem valósulhat meg. A mélylélektanból és máshonnan eredő bizalmatlanság az aszkézissel szemben nem érinti azt, amit emberi és erkölcsi aszkézisnek nevezünk. Ellenkezőleg, még Freud is tanítványai is sürgetnek pszichoanalízisükben olyan aszketikus gondolatokat és gyakorlatokat, amelyek bizonyos körülmények között igen fájdalmasak lehetnek. A pszichoanalitikus kezelés általános jelszava az aszkézis egyik alaptétele. Így szól:

a pszichoanalitikus kezelés nem nélkülözheti az önmegtagadást. A tétel mélyebb magyarázatába itt nem bocsátkozhatunk bele.

A bizalmatlanság nem is annyira az erkölcsi és emberi aszkézist érinti, hanem a sajátosan keresztény aszkézist, amely túlmegy az emberi és az erkölcsi területen, vagyis az értelem által követelhető és igazolható határon.

Hosszú távon persze azonos egymással az emberi és a keresztény szemlélet. Kicsit régmódián hangzik, de nagyon igaz ebben a tekintetben, amit Lindworski így fogalmaz: „Aszkézist gyakorol az a gyerek, aki szüleinek, Isten helyetteseinek figyelmeztetésére szorgalmasan teljesíti iskolai kötelességeit. Aszkézist gyakorol az a cseléd is, aki gondosan ügyel arra, hogy a tej ki ne fusson, s az a feleség is, aki házasságának érdekében Isten akaratából igyekszik vonzóbbá tenni külsejét.”

Lindworskinak persze igaza van: aki megpróbál értelmesen és helyesen cselekedni, annak kellemetlenséget, lemondást, korlátokat és hasonlót is vállalni kell. A legegyszerűbb emberi udvariasság is ezt kívánja tőlünk minden órában. Nem is erről van szó, s ez ellen csak a serdülők, egyes ideológusok és az öncélúan el-len-zékieskedők lázadoznak.

A nevelők számára az emberi aszkézisnek ez a területe a legfontosabb és a gyakorlatban a legsürgetőbb feladat. Itt azonban mégis elsősorban a keresztény aszkézissel kívánunk foglalkozni. Egyrészt azért, mert innen érik az embert azok a súlyos károsodások, amelyeket az ember az aszkézistől elszenvedhet – valóságosan vagy képzeletben. Másrészt azonban azért, mert itt válik nyilvánvalóvá néhány egészen jellegzetes hiba a keresztény gondolkodásban és értelmezésben. Érthető okókból ezek a félreértések ökomenikusak: vagyis mind a katolikus, mind protestáns körökben megtalálhatók, némi árnyalatbeli különbséggel.

Mit értünk tehát aszkézisen? Olyan leírást próbálok adni, amely a fiziológia legalsó tartományából indul ki. Kezdjük azonban egy bibliai megfontolással.

Az aszkézis meghatározása kétségtelenül azoknak a válaszoknak a körébe tartozik, amelyek a híres kérdésre adhatók: „Mit kell tennem, hogy az örök életet elnyerjem?” Jézusnak ez a válasza is: „Ha az örök életre el akarsz jutni, tartsd meg a parancsokat” – sok más válaszához hasonlóan – megdöbbenette hallgatóit, s valószínűleg csalódást is okozott nekik. Hiszen semmi olyat nem tartalmaz, amit a kérdezők már ne tudtak volna, semmi újat ahhoz képest, amit az öszövet-ség népe olyan jól tudott. Feltűnő az is, hogy a kereszténység alapjáról, az üdvösség lefontosabb feltételéről, a hitről mintha egyáltalán nem esnék szó Jézus válaszában. Ezt a kijelentését egyszerű erkölcsi buzdításnak tekinthetjük. Ha a ma embere kapta volna ezt a választ a kérdésére, akkor bizonyára nem felel úgy, hogy a parancsokat fiatal korától megtartotta, hanem inkább megkérdezné: Mit kell tennem ahhoz, hogy a parancsokat megtartsam? Kicsit akadémiusan kifejezve: Hogyan juthatok el ehhez a belső állapothoz, hogyan változtathatom meg a parancsoknak meglehetősen ellenálló természetemet úgy, hogy jobban hozzáigazodjak ehhez a nehéz feladathoz, a parancsok megtartásához?

Ebben az összefüggésben aszkézisnek nevezném mindazokat az előkészítő fáradozásokat, amelyek szükségesek vagy igen ajánlottak ahhoz, hogy a parancsokat meg lehessen tartani. Felhívnám arra is a figyelmet, hogy a parancsok – tehát nem a tanácsok! – közé tartozik az is, hogy a tökéletességre kell törekednünk. Azt bizonyára fölösleges hozzátennem, hogy itt nem valami kifinomult lelki kozmetikára gondolok, nem is valami elérhetetlen, tehát nem is egészen kötelező eszményrendszerre. Az üdvösséghez nélkülözhetetlen törekvés a tökéletes-ségre egyszerűen azt a fáradozást jelenti, amellyel igyekszünk magunkban a határozott készenlétet kialakítani, hogy minden fontos dologban Isten akaratához igazodjunk, amennyiben azt tisztán felismerjük, s megvan rá a szabad lehetőség-

günk. Szent Ignác lelkigyakorlataiban a tökéletességnek ezt a fokát az alázatosság első lépcsőjének nevezi, amely nélkülözhetetlen az üdvösségre.

Az emberi aszkézis pszichológiai és fiziológiai alapelvét pedig így fogalmazhatjuk meg: szabadítsd föl magadat az élvezetek zsarnoksága alól. Az ember az állatokhoz hasonlóan olyan lény, aki ingereket vesz föl, és reagál rájuk. Elsősorban ezek az ingerek kormányozzák. Az állatokkal szemben viszont az ember megtanulhatja, hogy az inger s az arra adott válasz, az inger és a tanult válasz közé egy választóvonalat, elválasztó falat helyezzen. Az embert ez a hézag teszi emberré. Az inger és a reá adott választ elválasztó vonal adja egész méltóságát és hivatását. A szabadságnak olyan területét építheti ki itt, ahol lehetővé válik, hogy az ingerre a legkülönbözőbb módokon válaszoljon, hogy válasszon a különböző válaszok között. Az ember nevelése s ennek folytatódása az önnevelésben és az aszkézisben ezt a területet műveli. Mint az utazási irodában: itt is különböző célok és utak között választhatunk. Így szabadulhatunk meg a velünk született reflexek kényszerétől. Hogy hasonlatunknál maradjunk: attól a kényszertől, hogy felugorjunk az első arra jövő autóbuszra. A csecsemőnek sírnia kell, ha éhes vagy fáj valamije. A felnőtt is megteheti ezt, s jó, ha még képes rá. De el is hagyhatja, vagy pedig valami itt és most megfelelőbb tettel helyettesítheti.

Ha az aszkézist az inger és a reá adott válasz közti fiziológiai választóvonalba építjük bele, akkor rögtön meglátjuk azt is, hol vallhatunk vele kudarcot. A csecsemőnek sírnia kell, a felnőttnek sírnia lehet – egyesek azonban már nem képesek erre a beléjük épített aszketikus elvek miatt. Az aszkézis tehát olyan pszichofizikai mechanizmussá válhat, amely megakadályozza, hogy az érzelmeknek, az érzékenységnek, az érzékelésnek és a fantáziának eredeti, testi és lelki hatásait felfogjuk. Így azonban nem szentté válunk, hanem beteggé, zavarttá vagy zavarodottá. Sok aszketikusan élő ember küszködik azzal, hogy a bennük zajló spontán folyamatokról nem szereznek többé tudomást.

Az itt leírt első alapelvekhez még két további elvet szeretnék hozzáfűzni, amelyek összekötik egymással az emberi és a keresztény aszkézist.

Az egyik tételt Joseph Bochenskytól veszem, ettől a logikát és tudományelméletet művelő domonkos pátertól, aki remek kis könyvecskét írt *A filozófiai gondolkodás útjai* címmel. Allítását kívülről kellene megtanulnia mindazoknak, akik aszkézisre töreksenek: „A szellemi (és a lelki) életben a leginkább arra a világosságra kellene törekednünk, amellyel az értékeket megérthetjük, és arra az erőre, amellyel ezeket megvalósíthatjuk.” Az ilyen egyszerű mondatoknak mindig tágas és mély háttérük van Bochensky írásaiban. A „fény” és az „erő” szavaiban bizonyára minden teológus ráismer a kegyelem hatásaira: az illuminatio intellectus-ra, az értelem és a megértés megvilágosítására, és az inspiratio voluntatis-ra, az akarat megindítására. A kegyelem így válik tapasztalatunknak foghatóvá. Világosság és erő kell ahhoz, hogy megtegyük, amit megvilágosodott értelmünk követel.

Az aszkézis akkor hasznos és termékeny, ha ebből a fényből, az értékek megértéséből ered. De káros és megtévesztő lehet akkor, ha elveszti szem elől ezt a fényt, amelynek belső világosságunkká kellene válnia.

Az aszkézis harmadik alapelvét egy Zosimas nevű öreg szerzetes fogalmazta meg az 5. században Palesztinában. Ezt mondja: „Az ember hiába ér el matuzsálemi kort, ha nem jár a helyes úton, az összes szentek nyomában, vagyis nem viseli el nagylelkűen a terheket. Enélkül nem juthat előre, se sokat, se keveset. Nem találja meg a parancsokban elrejtett kincset, s nem tesz mást, mint haszontalanul pazarolja el életének éveit.” Ez nagyon egyértelmű, ugyanakkor pedig megadja az aszkézis modern kritikáját is. A kritikus kérdés ugyanis így hangzik:

nem elég értelmes és hatékony-e nagylelkűen elviselni a reánk súlyosodó terheket? Egy sokat tapasztalt, idős bencés szerzetes, aki jó pszichológus és filozófus is, Daniel Freuling, a salzburgi egyetem professzora, ezt egyszer így fogalmazta meg: „Akinek kötelességei teljesítése után még marad ideje és energiája valami egyébre, nem teljesítette jól a kötelességeit.”

Hasonlót mondott Nell-Breuning is, aki az aszkézisre törtető rendtársait így emlegette: „Akadnak, akik beérik öt óra alvással; félek azonban, hogy öt óra munkával is beérik.” Hozzá kell azonban tennem, hogy Freuling: szerzetes, aki nek hivatásbeli kötelességei közé tartozik az imádság és az elmélkedés is – mind ezt a regula pontosan előírja számára. Az ő esetében tehát más értelme van a megállapításnak, mintha egy orvos vagy tanár mondaná ugyanezt. Akkor ugyanis nem volna egészen igaz.

Itt rejlik azonban a kérdés: A ránk hagyományozott jámborsági gyakorlatok nem aprózódtak-e szét sokféle kicsiségre, annyira, hogy sokféleségük inkább akadályoz, mint segít, mivel a hétköznapiakban egyszerűen megvalósíthatatlannak bizonyulnak? Azzal a kérdéssel kell tehát itt szembenéznünk, hogy mennyi és milyen gyakorlat elengedhetelen a keresztény élethez?

Szent Domokos nem alapíthatta meg azt a rendet, amelyet eredetileg akart, nem hagyhatta el ugyanis a zsolozsmát, bár azt nehezen tudták összeegyeztetni a lelkipásztori feladatok ellátásával.

Loyola Szent Ignácnak is ezen a ponton akadtak a legnagyobb nehézségei. A domonkosból lett pápa így válaszolt neki, amikor a közös zsolozsma kötelezettsége nélkül megalkotott szabályzatát eléje tette: „Olyan feketék lesztek, mint a kéményseprők, ha nem végzitek közösen a zsolozsmát.” A két eset talán eléggé jelzi azt a hagyományos felfogást, amely szerint ez olyan fontos gyakorlat, hogy nélküle az ember nem is válhat jó szerzetessé vagy lelkipásztorrá. Ennek pótlékaul aztán a jezsuiták alapítójuk kifejezett szándéka ellenére fölvettek szabályzatukba az egyórás elmélkedés kötelezettségét. Ezt az előírást sok évszázad után csupán néhány éve szüntették meg.

Itt természetesen nem a szerzetesélet finomságai foglalkoztatnak bennünket, hanem az az egészen lényeges kérdés: Mennyi „módszerességre” van szüksége az egészséges lelkiéletnek, s mi a minimuma, mi az optimuma a szigorúan megtartott gyakorlatoknak? Mely gyakorlatokat törölhetünk el minden további nélkül, s melyeket lehet mással helyettesíteni?

Végezetül három tételt sorolnék fel. Az első így szól: Az aszkézis vállalása nehéz, nemritkán lehetetlen a megkeseredett, haragos gyerekeknek – s ezek a gyerekek lehetnek felnőttek is. A modern katolikusok gyakran ilyen engesztelhetetlen gyerekek, teli keserűséggel a szülői tekintély iránt, amely elváltozott alakban gyakran az egyházban vagy saját istenképükben jelenik meg előttük.

Másodsor: A keserűség felfalja a bizalmat. A bizalmatlanság zavarja a megértést. Az értetlenség pedig megnehezíti az egyházzal való együttérzést. S aki tartósan nem érez együtt az egyházzal, az megzavarodhat hitében, vagy legalábbis károsodik annak teljességében és hatékonyságában.

Harmadszor: A mai, itt és most szükséges aszkézis első lépése tehát az, hogy megszabaduljunk a méregtől és a keserűségtől. Ezt mindazoknak meg kell tenniük, akik nem élnek elégedetten a hivatásukban és az egyházukban. A legigazibb, alapvető aszketikus gyakorlat tehát: visszatérni a keserűségmentes, teljes hithez. A nélkülözés és lemondás aszketikus mozzanata itt a legnehezebb lemondást kívánja, tudniillik le kell mondanunk saját szuverén ítéleteinkről a hit dolgában. A hitnek ezzel az aszkézisével kísérrelhetjük meg megérteni azt, amit az egyház kíván, és amit az egyház hisz és megél. Minden további aszkézisnek ez ad értelmet és kiindulást.

L. L. fordítása